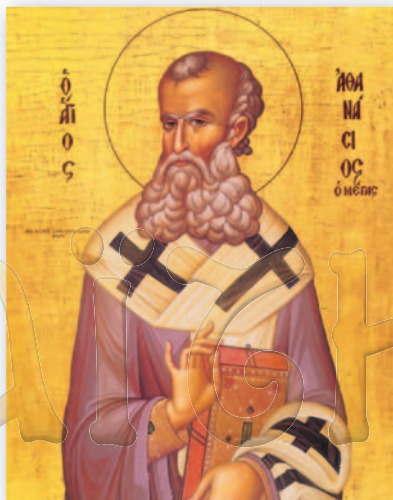

Εὐαγγέλου Π. Λέκκου
θεολόγου
τ. Διευθυντοῦ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας

ΜΕΓΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

ὁ στύλος τῆς Ὁρθοδοξίας

Βίος καί Παρακλητικός Κανὼν

Εικόνα τοῦ Ἁγίου ἀπό τόν ὁμώνυμο Ἱ. Ναό στή Συκιά Χαλκιδικῆς

Ἀπολυτίκιον

Ἦχος γ'

Στύλος γέγονας ὀρθοδοξίας, θείοις δόγμασιν ὑποστηρίζων, τὴν Ἐκκλησίαν ἱεράρχα Ἀθανάσιε· τῷ γάρ Πατρὶ τόν Υἱόν ὁμοούσιον, ἀνακρυύξας, κατήσχυνας Ἄρειον· Πάτερ ὄσιε, Χριστὸν τόν Θεόν ἰκέτευε, δωρησασθαι ἡμῖν τό μέγα ἔλεος.

Μεγαλυνάριον

Τόν ἐν ἱεράρχαις θαυματουργόν, καί τόν ἐν κινδύνοις ἀπροσμάχητον βοηθόν, τόν θεῖον ποιμένα καί λάτριν τοῦ Δεσπότη, Ἀθανάσιον Μέγαν, ὕμνοις τιμήσωμεν.

ΜΕΓΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

ὁ στύλος τῆς Ὁρθοδοξίας

*Ἀθανάσιον καί θανόντα ζῆν λέγω·
Οἱ γάρ δίκαιοι ζῶσι καί τεθνηκότες.*

Παρόλο πού ὁ Ἀθανάσιος πέθανε, λέω ὅτι ζεῖ. Διότι οἱ δίκαιοι ζοῦν κι ὅταν πεθάνουν. Στούς δύο αὐτούς στίχους πού προηγοῦνται τοῦ συναξαρίου του στήν Ἀκολουθία τοῦ Μηναίου, ἀξίζει νά προσθέσουμε καί τήν ἀποφθεγματική φράση τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἡ ὁποία περιλαμβάνεται στόν ἐπιμνημόσυνο λόγο του στόν ἀλεξανδρινό πατέρα καί διδάσκαλο τῆς Ἐκκλησίας μας: «Ἀθανάσιον ἐπαινῶν, ἀρετήν ἐπαινέσομαι» (δηλαδή, ἐπαινώντας τόν Ἀθανάσιο, θά ἐπαινέσω τήν ἀρετή). Ἐμεῖς, μὴ ἔχοντας αὐτή τή δυνατότητα, ἄς προσπαθήσουμε νά ἐκθέσουμε στό παρόν τευχίδιο κάποιες ἀπό τίς πτυχές τῆς μεγάλης μορφῆς, τῶν ὑπέρ τῆς Ὁρθοδοξίας ἀγώνων καί τῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Πατρός ἡμῶν καί μεγάλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀθανασίου.

1. Γέννηση καί παιδική ηλικία

Πρό πληροφορίες πού εἶναι ἐγκατεσπαρμένες στά γραπτά ἔργα τοῦ ἰδίου, ἂν καί ὄχι συχνές, ἀλλά καί ἀναφορές ἄλλων Πατέρων καί ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ἔχει συντεθεῖ ὁ βίος τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου. Εἶναι βέβαια ἀξιοσημείωτο ὅτι ἐνῶ οἱ εἰδήσεις γιά τή δράση του κατά τήν ἀντρική περίοδο τῆς ζωῆς του εἶναι πολλές, ὅσες ἀφοροῦν στή γέννηση καί τήν παιδική ηλικία του εἶναι σχετικά λίγες.

Γεννήθηκε πιθανότατα στήν Ἀλεξάνδρεια, ἀφοῦ ἐκεῖ κατά τόν ἱστορικό Σωκράτη («*Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*» 4, 13) καί συγγενεῖς εἶχε καί πατρικό τάφο διέθετε. Τό ἔτος πού ἦρθε στή ζωή ἦταν τό 295 μ.Χ. Ἄν οἱ γονεῖς του ἦταν εἰδωλολάτρεις ἢ χριστιανοί μᾶς εἶναι ἄγνωστο. Ἄν εἶναι ὅμως πραγματικότητα ἢ θρύλος αὐτό πού ἀναφέρει στήν Ἐκκλησιαστική του Ἱστορία ὁ Ρουφίνος (10, 14), θά πρέπει νά δεχτοῦμε ὅτι οἱ γονεῖς του ἦταν χριστιανοί: Ὁ Ἀθανάσιος, λέει, ὅταν ἀκόμα ἦταν παιδί, παίζοντας μέ συνομηλίκους του εἰδωλολάτρεις παρίστανε τόν ἱερέα καί τούς βάπτιζε χριστιανούς. Τό γεγονός προκάλεσε τήν περιέργεια καί τό ἐνδιαφέρον τοῦ τότε ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου, πού ὅταν διεπίστωσε ὅτι ὁ Ἀθανάσιος «*τελοῦσε*» τή βάπτισις τηρώντας ἐπακριβῶς τήν ἐκκλησιαστική τάξη, ἀναγνώρισε τό βάπτισμα ὡς ἔγκυρο καί ἔθεσε τόν Ἀθανάσιο ὑπό τήν προστασία του.

Ἐνῶ γιά τή μόρφωσή του λίγες εἰδήσεις ὑπάρχουν, ἂν κρίνουμε ἀπό τά συγγράμματά του πρέπει νά συμπεράνουμε ὅτι δέν εἶχε στερηθεῖ οὔτε τῆς θύραθεν (κοσμικῆς) οὔτε τῆς θεολογικῆς παιδείας. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἀναφέρει μέν (ἐγκώμιον εἰς τόν Ἀθανάσιον, P.G. 35, 1088B) ὅτι «ἐτράφη εὐθύς ἐν τοῖς θείοις ἡθεσι καί παιδεύμασιν ὀλίγα τῶν ἐγκυκλίων φιλοσοφῆσας, τοῦ μή δοκεῖν παντάπασι τῶν τοιούτων ἀπειρώως ἔχειν», (δηλαδή, εὐθύς ἐξαρχῆς ἀνατράφηκε στά θεῖα ἡθη καί διδάγματα καί ἀπέκτησε λίγες ἐγκύκλιες γνώσεις, ἴσα ἴσα νά μή φαίνεται ὅτι ἔχει πλήρη ἄγνοιά τους), ὅμως δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ Ἀθανάσιος εἶχε καταρτισθεῖ καί φιλοσοφικά καί θεολογικά, πιθανότατα στή περίφημη θεολογική (κατηχητική) Σχολή τῆς Ἀλεξάνδρειας.

Τήν ἴδια θέση ἐκφράζει καί ὁ Μέγας Φώτιος, ἀφοῦ δέχεται ὅτι ὁ Ἀθανάσιος «χρησιμοποίησε λογικές μεθόδους... μέ φιλοσοφική ἱκανότητα καί μεγαλοπρέπεια, τίς δέ ἔννοιες καί μόνες τους καί σέ σχηματισμούς, ἐνῶ τίς κατοχύρωνε ἀκλόνητα μέ γραφικές μαρτυρίες καί ἀποδείξεις» (P.G. 103, 420).

Σημαντική ἐπίδραση στό ἦθος του ἔπαιξε καί ἡ γνωριμία μέ τόν Μέγα Ἀντώνιο, τοῦ ὁποῦ μάλιστα ἔγραψε τό «Βίο καί τήν πολιτεία» καί ἔστειλε «πρός τοὺς ἐν τῇ ξένη μοναχοὺς» τῆς Δύσης. Γράφει, μεταξύ ἄλλων, στόν Πρόλογο ὅτι αὐτά πού λέει εἶναι: «ὅσα ὁ ἴδιος γνωρίζω (ἀφοῦ τόν ἔχω δεῖ πολλές φορές) καί ὅσα μπόρεσα νά μάθω ἀπ’

αυτόν, ἀφοῦ ἤμουν στήν ἀκολουθία του ὄχι λίγο χρόνο καί ἔριχνα νερό στά χέρια του». Αὐτή ἡ ἱερή ἐπικοινωνία κράτησε μιά ζωή, ἀφοῦ καί σαράντα χρόνια ἀργότερα τόν ξανασυνάντησε στήν ἔρημο, ὁ δέ Μέγας Ἀντώνιος, λίγο πρὶν τό θάνατό του, ἄφησε στόν Ἀθανάσιο μιά ἀπό τίς δύο μπλωτές του.

2. Χειροτονεῖται Διάκονος, συμμετέχει στήν Α΄ οἰκουμενική σύνοδο

Ἦναι ἡ δεύτερη δεκαετία τοῦ 4ου αἰώνα καί ὁ Ἄρειος, κληρικός στήν Ἀλεξάνδρεια, μέ τήν αἵρετική του διδασκαλία ἀναστατώνει τήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία προσπαθεῖ νά ἡρεμήσει μετά τήν κατάπαυση τῶν φοβερῶν διωγμῶν τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Τώρα ἡ Ἐκκλησία ἔχει ν' ἀντιμετωπίσει ἐσωτερικούς ἐχθρούς, πού διχάζουν τοὺς χριστιανούς, γεννοῦν ἀνάμεσα στοὺς κληρικούς καί τοὺς μοναχοὺς παρατάξεις, προσεταιρίζονται αὐτοκράτορες, πολιτικούς καί στρατιωτικούς.

Ἔτσι ἐξηγεῖται γιατί ὁ Ἀθανάσιος ἀπό πολύ ἔνωρίς, ὡς λαϊκός ἀκόμη, χρειάστηκε νά κατεβεῖ στόν πνευματικό στίβο καί νά ἀγωνιστεῖ γιά τήν ὀρθή πίστη. Νά τήν προφυλάξει ἀπό τήν παραχάραξη τῶν αἵρετικῶν. Νά τή διατυπώσει μέ ἀγιογραφική θεμελίωση καί ἀκρίβεια. Πρὶν ἀπό τό ἔτος 320 ἔγραψε δύο συγγράμματα μέ

ἀπολογητικό περιεχόμενο: «Κατά εἰδώλων» καί «Περί ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου». Στό πρῶτο (πού εἶναι γνωστό καί μέ τόν τίτλο «Κατά Ἑλλήνων» = εἰδωλολατρῶν) βάλλει κατά τῆς μυθολογίας καί τοῦ πολυθεϊσμοῦ, σεβόμενος ὁμως τήν ἀρχαία φιλοσοφία, ἐνῶ στό δεύτερο ἀσχολεῖται μέ τήν ἐνανθρώπιση τοῦ Χριστοῦ, τόν ὁποῖο οἱ μέν «*Ἰουδαῖοι διαβάλλουσι καί οἱ Ἕλληνες χλευάζουσιν, ἡμεῖς δέ* (οἱ χριστιανοί) *προσκυνοῦμεν*». Πρόκειται οὐσιαστικά γιά τήν πνευματική ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου, τήν πλάση του ἀπό τόν Θεό, τήν πτώση καί τό σκοτισμό τοῦ νοῦ καί τή σωτηρία του μέ τόν ἐξιλαστήριο θάνατο καί τήν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ.

Γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν αἰρετικῶν διδασκαλιῶν τοῦ Ἀρείου (πού ὑπεστήριξε ὅτι ὁ Χριστός δέν εἶναι Υἱός ἀλλά κτίσμα τοῦ Πατρός) συγκλήθηκαν τοπικές σύνοδοι στήν Ἀλεξάνδρεια, στίς ὁποῖες ἔλαβε μέρος καί ὁ Ἀθανάσιος, πού πιθανῶς εἶχε χειροτονηθεῖ στό μεταξύ Διάκονος. Τό ἔτος 325 πού ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος συγκάλεσε στή Νίκαια τῆς Βιθυνίας τήν Α΄ οἰκουμενική σύνοδο, γιά τήν καταδίκη τῆς ἀρειανικῆς αἵρεσης, συμμετεῖχε καί ὁ Ἀθανάσιος, πού εἶχε τότε τήν ιδιότητα τοῦ Διακόνου καί γραμματέα τοῦ πατριάρχη Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου. Ἐχοντας μάλιστα ἀσχοληθεῖ μέ τό ζήτημα τοῦ Ἀρείου, ἄν καί Διάκονος ἀκόμη, ἔπαιξε σημαντικό ρόλο στίς ἐργασίες τῆς συνόδου, ὅπως μαρτυροῦν πάμπολλες ἀναφορές σύγχρονων καί μεταγενέστερων πηγῶν.

Εἶχε τόσο πολύ ἀπλωθεῖ ἡ φήμη του ὡς γεν-

ναίου μαχητῆ καί ἀνυποχώρητου ὑπερασπιστῆ τῆς ὀρθοδόξου Πίστεως, ὥστε ὅταν λίγο ἀργότερα (μᾶλλον τό 328) ἀπεβίωσε ὁ γέροντας πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, μέ τήν ἀπαίτηση τοῦ λαοῦ ἐκλέχθηκε διάδοχός του, ὁ νέος ἀκόμα στήν ἡλικία Ἀθανάσιος.

3. Τό ἔργο του ὡς πατριάρχη Ἀλεξανδρείας

Ἦταν μόλις 33 ἐτῶν ὅταν χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος-πατριάρχης, στίς 8 Ἰουλίου τοῦ 328. Ἡ ἐκλογή του δέν ἔγινε σύμφωνα μέ τό ὡς τότε ἐφαρμοζόμενο σύστημα (ἀπό τοῦς πρεσβυτέρους τῆς Ἀλεξανδρείας), ἀλλά ἀπό τοῦς ἐπισκόπους τῆς Αἰγύπτου καί τό λαό, ὅπως εἶχε θεσπίσει ὁ προκάτοχός του Ἀλέξανδρος. Ἀξιοσημεῖωτη εἶναι ἡ ἀναφορά πού κάνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (Λόγος 21,8), ὅτι ἐκλέχθηκε *«ψήφω τοῦ λαοῦ παντός, οὐ κατὰ τόν ὕστερον νικήσαντα πονηρόν τύπον»*.

Ἀμέσως μετά τήν ἐκλογή του ἄρχισε τό ποιμαντικό ἔργο, μέσα σ' ἓνα κλίμα ἠρεμίας, πού δυστυχῶς κράτησε μόνο τά δύο πρῶτα χρόνια τῆς πατριαρχίας του. Πολύ ἐπιγραμματικά ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος περιγράφει (Λόγος 21,10) ὅτι στό πρόσωπο τοῦ Ἀθανασίου οἱ παρθένες βροῦκαν τό νυμφαγωγό, οἱ

ἔγγαμες τό σωφρονιστή, οἱ ἐρημίτες τόν ἀναπτρωτή, οἱ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου τό νομοθέτη, οἱ πρακτικοί τόν ὁδηγό, οἱ θεωρητικοί τό θεολόγο, οἱ χῆρες τόν προστάτη, τά ὀρφανά τόν πατέρα, οἱ ἀδελφοί τόν φιλάδελφο, οἱ ἀσθενεῖς τό γιατρό, οἱ ὑγεῖς τό φύλακα τῆς ὑγείας.

Ἐπισκέφθηκε τίς ἐπαρχίες τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας του: Πεντάπολη, Θηβαΐδα, Κάτω Αἴγυπτο, ὄαση τοῦ Ἀμμών. Μελέτησε τίς ἀνάγκες κληρικῶν, μοναχῶν καί λαϊκῶν. Ὅταν βρισκόταν στό Σαῖδ ἦρθε καί τόν συνάντησε ὁ μέγας ἀσκητής τῆς ἐρήμου Παχώμιος. Ἐκτοτε οἱ δύο ἄντρες συνδέθηκαν πολύ στενά. Μεριμνώντας ὁ Ἀθανάσιος γιά τή διάδοση τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί ἔξω ἀπό τά ὄρια τῆς Αἰγύπτου καί μάλιστα νοτιότερα, χειροτόνησε τό Φρουμέντιο ἐπίσκοπο Αὐξούμεως (Αἰξώμης), συντελώντας ἔτσι στόν ἐκχριστιανισμό τῆς Αἰθιοπίας.

Ἐνῶ ὁμως τόσο λαμπρό καί πολύπτυχο ἦταν τό ἔργο πού εἶχε ξεκινήσει ὁ Ἀθανάσιος στήν Ἀλεξάνδρεια, οἱ διωγμοί πού μηχανεύθηκαν ἐναντίον του οἱ Ἀρειανοί ξέσπασαν τό ἔτος 330 (ἢ 331) καί ἐπρόκειτο νά ἔχουν πολλές καί μακρόχρονες φάσεις.

4. Διωγμοί και έξορίες

Μετά την καταδίκη του από την Α΄ οικουμενική σύνοδο (325) ο Άρειος δέν συμμορφώθηκε προς τίς αποφάσεις της. Άν και καθαιρέθηκε και έξορίστηκε δέν μετανόησε. Άντίθετα ύποκρίθηκε ότι αποδέχεται την όρθόδοξη περί του Υίου διδασκαλία. Υπέβαλε (τό 330 ή 331) όμολογία πίστεως, αποφεύγοντας προσεκτικά νά αναφέρει σ΄ αυτήν έκφράσεις πού τόν είχαν έκθέσει (όπως «κτίσμα», «έξ έτέρας ούσίας», «ήν ποτε χρόνος, ότε ούκ ήν ό Υίος» κλπ.), όπως δέν περιέλαβε και διτυπώσεις όρθόδοξης («όμοούσιος», «έκ τής αυτής ούσίας», «έκ τής ούσίας του Πατρός» κλπ. Αύτά πού ανέφερε πάντως ήταν διαφορούμενα τουλάχιστον γι΄ αυτούς πού ήταν γνῶστες τής ούσίας του θέματος.

Τήν όμολογία πίστεως του Άρείου έκανε δεκτή ό αυτοκράτορας Μέγας Κωνσταντίνος, έπηρεασμένος και από τόν Ευσέβιο Νικομηδείας πού ήταν συγγενής τής βασιλικής οικογενείας και ένας από τούς επικεφαλής των Άρειανών κακοδόξων. Ό Κωνσταντίνος διέταξε νά γίνει δεκτός ό Άρειος σέ έκκλησιαστική κοινωρία. Ό Άθανάσιος όμως διαβλέποντας τήν άπάτη του Άρείου και όσων τόν ακολουθούσαν και μέ δικαιολογία ότι αυτός είχε καταδικαστεί από οικουμενική σύνοδο, άπάντησε σέ σχετικό γράμμα του αυτοκράτορα ότι δέν είναι δυνατό νά ύπάρξει έκκλησιαστική κοινωρία μεταξύ τής όρ-

θοδόξου (καθολικῆς) Ἐκκλησίας καί μιᾶς αἵρεσης πού μάχεται καί ἀπορρίπτει τή θεότητα τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ εὐκαιρία πού περίμεναν ὁ Ἄρειος, ὁ Εὐσέβιος Νικομηδείας, ἄλλοι ἀρειανοί ἐπίσκοποι καί οἱ φανατισμένοι ὁπαδοί τους εἶχε δοθεῖ. Ἀφοῦ εἶχαν ὅλοι αὐτοί συνασπιστεῖ καί μέ τήν αἵρεση τῶν Μελιτιανῶν ἔστειλαν ἀντιπροσωπεῖα τους στόν Κωνσταντίνο καί κατηγόρησαν τόν Ἀθανάσιο ὅτι δῆθεν εἶχε ἀυθαίρετα ἐπιβάλλει στήν Ἀλεξανδρεία φόρους γιά λογαριασμό τῆς Ἐκκλησίας· ὅτι τάχα εἶχε προσφέρει σέ κάποιο στασιαστή «*λάρνακα χρυσοῦ μεστήν*» γιά νά κάνει ἐξέγερση κ.ά. Ὁ Κωνσταντῖνος, παρά τήν ἐκτίμηση καί τό θαυμασμό του πρός τόν Ἀθανάσιο, ὑποχώρησε στίς πιέσεις, υἱοθέτησε τίς κατηγορίες καί διέταξε νά συγκληθεῖ σύνοδος στήν Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης γιά νά ἐξετάσει τό θέμα καί νά λάβει σχετικές ἀποφάσεις.

Ὁ Ἀθανάσιος, ὄντας βέβαιος γιά τήν σέ βάρος του σκευωρία δέν πῆγε στή σύνοδο καί ὁ Κωνσταντῖνος ὄρισε ὡς νέο τόπο τῶν ἐργασιῶν τῆς Τύρο τῆς Φοινίκης, ἀπειλώντας τόν πατριάρχη Ἀλεξανδρείας πώς θά τόν προσαγάγουν διά τῆς βίας ἂν δέν πῆγαινε μέ τή θέλησή του. Ἐκεῖνος πῆγε καί ὅπως φοβόταν ἔγινε: Στή σύνοδο ἦταν παρόντες 60 ἐπίσκοποι, ὅλοι ὁπαδοί τοῦ Ἀρείου. Οἱ ἐχθροί τοῦ μεγάλου πρόμαχου τῆς Ὁρθοδοξίας στίς παλιές κατηγορίες πρόσθεσαν καί νέες. Οἱ πιό χαρακτηρι-

στικές, γιατί δείχνουν τή σατανική έφευρετικότητά τους, είναι οί έξής:

Τόν κατηγόρησαν ότι αφού σκότωσε κάποιον επίσκοπο, τόν Άρσένιο, πού ανήκε πρίν στό σχίσμα του Μελετίου, έκοψε τό δεξί του χέρι καί τό χρησιμοποιούσε γιά μαγεία. Ο Μέγας Κωνσταντίνος διέταξε ανακρίσεις, διαπιστώθηκε ότι ο Άρσένιος ζούσε καί τόν έφεραν στή σύνοδο. Ο Άθανάσιος δείχνοντας τά δύο χέρια του Άρσενίου είπε στους αδιάντροπους κατηγόρους του: *«άλλην χειρα ζητείτω μηδείς· δύο γάρ ανθρώπων έκαστος παρά του ποιητου των όλων έδέξατο χειρας»*.

Οί άρειανοί όμως, ανεξάντλητοι συκοφάντες, δέν σταμάτησαν τίς ραδιουργίες τους προκειμένου νά συντρίψουν, άν ήταν δυνατόν, τόν ανυποχώρητο πρόμαχο τής όρθής Πίστεως. Όπως αναφέρουν ο Ρουφίνος καί άλλοι εκκλησιαστικοί ιστορικοί, έφεραν στή σύνοδο μιá ανήθικη γυναίκα πού φώναζε ότι τήν είχε διαφθείρει ο Άθανάσιος μέ βία. Τότε εκείνος πήρε μαζί του έναν ιερέα φίλο του, τόν Τιμόθεο, καί πήγε στή σύνοδο. Ο Τιμόθεος, ένω ο Άθανάσιος δέν μιλούσε, ρώτησε τή γυναίκα: *«σέ συνάντησα έγώ ποτέ, ήρθα στό σπίτι σου;»*. Αυτή, επειδή δέν γνώριζε ούτε κατ' όψιν τόν Άθανάσιο είπε στόν Τιμόθεο, περνώντας τον γιά τόν κατηγορούμενο πατριάρχη: *«σύ μου τήν παρθενίαν αφείλου, σύ με τής σωφροσύνης έγύμνωσας»* (δηλαδή, έσύ μου πήρες τήν παρθενία, έσύ μέ ξεγύμνωσες από τή σωφροσύνη μου). Έτσι αποκαλύφθηκε

καί αὐτή ἡ φοβερή συκοφαντία τῶν ἀρειανῶν.

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, γιά νά σωθεῖ ἀπό τίς ραδιουργίες καί ἀπό τή ἀπειλή νά τόν φονεύσουν, μπῆκε σέ καράβι πού ταξίδευε γιά τήν Κωνσταντινούπολη, μέ σκοπό νά παρουσιαστῆί στόν αὐτοκράτορα Κωνσταντίνο καί νά ζητήσει τήν προστασία του. Πρόλαβαν ὅμως καί πάλι οἱ αἵρετικοί καί μέ ψεύτικες κατηγορίες ἔπεισαν τό βασιλιά ὄχι μόνο νά μὴν τόν δεχτεῖ σέ ἀκρόαση, ἀλλά νά διατάξει καί τήν ἐξορία του στή Γαλατία. Ἐκεῖ ὅμως τόσο ὁ ἄρχοντας Κωνσταντῖνος ὁ νεότερος (γιός τοῦ Μεγάλου Κωνσταντῖνου), ὅσο καί ὁ ἐπίσκοπος Μαξιμίνοσ ὑποδέχθηκαν τόν Ἀθανάσιο μέ μεγάλες τιμές, γιατί ἐκτιμοῦσαν τοὺς ἀγῶνες του.

Αὐτή ἦταν ἡ **πρώτη ἐξορία**, πού κράτησε 2 χρόνια καί 4 μῆνες. Ἐπέστρεψε στήν Ἀλεξάνδρεια μετά τό θάνατο τοῦ Μεγάλου Κωνσταντῖνου (τό ἔτος 337) καί «ἡδιστα αὐτόν ἐδέξατο ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων λαός», ὅπως ἀναφέρει ὁ ἐκκλησιαστικός ἱστορικός Σωκράτης (2, 3).

Δεύτερη ἐξορία. Ὅπως ἦταν ἀναμενόμενο, μετά τήν ἐπιστροφή του καί οἱ ἀρειανοί δέν ἔμειναν ἄπραγοι. Ξανάρχισαν τίς σέ βάρος του συκοφαντίες, ὅτι δῆθεν ἦταν ὑποκινητής ταραχῶν, φόνων καί στάσεων καί ὅτι εἶχε χειροτονηθεῖ χωρίς τή «γνώμη κοινοῦ συνεδρίου τῶν ἐπισκόπων». Ὁ Ἀθανάσιος γιά νά τοὺς ἀντικρούσει συγκάλεσε στήν Ἀλεξάνδρεια σύνοδο 100 ἐπισκόπων (τό ἔτος 339), ἡ ὁποία ἀφοῦ ἀπέδειξε ὅτι ὅλεσ οἱ σέ βάρος του κατηγορίες εἶναι

ἀνυπόστατες, ἀποφάνθηκε ὅτι ἀξιοθρήνητα δέν εἶναι ὅσα κάνει ὁ Ἀθανάσιος, «ἀλλά τά παρ' αὐτῶν γενόμενα». Οἱ ἄρειανοί συγκρότησαν δική τους σύνοδο στήν Ἀντιόχεια, καθαίρεσαν τόν Ἀθανάσιο, ὄρισαν ὡς ἐπίσκοπο Ἀλεξανδρείας τόν ἡμιαρειανό Εὐσέβιο τόν Ἐμισπνό καί, μετά τήν ἄρνησή του, τό Γρηγόριο τόν Καππαδόκν. Ὁ Ἀθανάσιος ἀναγκάστηκε καί πάλι νά πάρει τό δρόμο τῆς ἐξορίας (ἀρχές τοῦ 340), ἐνῶ ἀμέσως ἐγκαταστάθηκε ὁ Γρηγόριος ὁ Καππαδόκνς, μέ τή βία στρατιωτικῆς συνοδείας, παρά τή γενναία ἀντίδραση τῶν ὀρθοδόξων, οἱ ὁποῖοι ὑπέστησαν πολλά ἐκ μέρους τῶν ἄρειανῶν, πού βοήθοῦσαν καί οἱ εἰδωλολάτρες καί οἱ Ἰουδαῖοι. Τό τί ὑπέστησαν οἱ ὀρθόδοξοι περιγράφεται μέ ζωντάνια στήν ἐγκύκλιο ἐπιστολή πρὸς τοὺς ἐπισκόπους πού ἔστειλε ἀργότερα ὁ Ἀθανάσιος.

Ὁ ἐξόριστος πατριάρχης κατέφυγε στή Ρώμη, ὅπου βρισκόνταν καί ἄλλοι ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς. Ἐγίνε δεκτός μέ τιμές καί ἀγάπη. Ὁ πάπας Ἰούλιος συγκάλεσε σύνοδο (τό 341) πού διεκήρυξε τήν ἀθωότητα τοῦ Ἀθανασίου καί ἀποφάνθηκε ὅτι αὐτός εἶναι ὁ κανονικός ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας. Ἡ ἀνάμιξη ὁμως τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων, ἐξαιτίας τῆς πίεσης πού ἀσκοῦσαν οἱ ἄρειανοί, περιέπλεξε ἐκ νέου τό θέμα. Ὁ Κωνστάντιος, μόνος αὐτοκράτορας στό δυτικό τμήμα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, πιεζόμενος ἀπό τόν ἀδελφό του Κώνστα, αὐτοκράτορα στό ἀνατολικό τμήμα,

συγκάλεσε τό 343 ἄλλη σύνοδο στή Σαρδική (σημερινή Σόφια), ὅπου οἱ μὲν 300 δυτικοί ἐπίσκοποι ἀνανέωσαν τήν ἀπόφαση τῆς συνόδου τῆς Ρώμης, ἐνῶ πολλοί ἀπό τούς ἀνατολικούς πού ἦταν συνολικά 76 ἀποχώρησαν, ἔκαναν ἄλλη σύνοδο στή Φιλιππούπολη καί ἀνανέωσαν τήν καθαίρεση τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου, ἀφόρισαν δέ καί τόν πάπα Ἰούλιο, τόν Ὅσιο ἐπίσκοπο Κορδούνης καί ἄλλους ὁμόφρονές τους.

Ἔτσι ἡ δεύτερη ἐξορία τοῦ Ἀθανασίου παρατάθηκε ὡς τό ἔτος 346. Ὅμως ἡ παραμονή του στή Ρώμη ὑπῆρξε ἀφορμή νά γνωρίσει καλά καί νά ἐκτιμήσει ἡ δυτική χριστιανοσύνη τόν ἐκεῖ περιφρονημένο μέχρι τότε μοναχικό βίο. Πρώτη φορά οἱ Ρωμαῖοι ἄκουσαν ἀπό τόν πατριάρχη Ἀλεξανδρείας γιά τό μοναχισμό, μετά δέ τό θάνατο τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου (τό 356) συνέταξε ὁ Ἀθανάσιος τό «*Βίο καί τήν πολιτεία*» τοῦ καθηγητοῦ αὐτοῦ τῆς ἐρήμου, μᾶλλον κατά παρακλίση μοναχῶν τῆς Δύσης.

Μετά ἀπό συνεννόηση τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ ἀνατολικοῦ καί δυτικοῦ τμήματος τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καί ἀφοῦ στό μεταξύ εἶχε πεθάνει ὁ ἀντιπατριάρχης Ἀλεξανδρείας Γρηγόριος, ἐπετράπη στόν Ἀθανάσιο νά ἐπανέλθει ἀπό τήν ἐξορία στό θρόνο του. Πράγμα πού ἔγινε τόν Ὀκτώβριο τοῦ ἔτους 346. Ἡ ὑποδοχή πού τοῦ ἐπιφυλάχθηκε ἦταν θριαμβευτική, περιγράφεται δέ μέ συγκλονιστικές εἰκόνες καί λεπτομέρειες ἀπό τόν ἅγιο Γρηγόριο τό Θεολόγο («*Eis Ἀθανάσιον*», κεφ. 27 καί 29).

Τρίτη έξορία. Ὁ Ἀθανάσιος ἐπιδόθηκε ἀμέσως στό ποιμαντικό του ἔργο, χωρίς νά παύσει τό κήρυγμα, τίς συγγραφές καί τούς ἀγῶνες του γιά τήν προάσπιση καί κατοχύρωση τῆς ὀρθόδοξης Πίστεως, τήν ὁποία ἀπειλοῦσαν ἀδιάκοπα τόσο οἱ ἀρειανοί, ὅσο καί ἄλλες αἰρετικές διδασκαλίες. Γι' αὐτό καί πολύ λίγο μπόρεσε νά μείνει χωρίς ταραχές στόν πατριαρχικό θρόνο. Μόλις τό 350 δολοφονήθηκε ὁ Κώνστας καί μονοκράτορας πλέον ἔμεινε ὁ Κωνσταντῖος, πού ἦταν φίλος τῶν ἀρειανῶν, ἐκεῖνοι ἄρχισαν καί πάλι νά κατηγοροῦν τόν Ἀθανάσιο καί νά προσπαθοῦν νά τόν ἐξοντώσουν. Μέ δύο συνόδους πού ἔκαναν (στήν Ἀρελάτη τό 353 καί στά Μεδιόλανα τό 355) τόν καταδίκασαν σέ νέα καθαίρεση. Στίς 9 Φεβρουαρίου τοῦ 356 ὁ στρατηλάτης Συριανός μέ 5000 στρατιῶτες ξιφοφόρους περικύκλωσαν τό ναό τοῦ ἁγίου Θεωνᾶ, ὅπου ὁ Ἀθανάσιος τελοῦσε παννυχίδα παρουσία πολλῶν ὀρθοδόξων, καί κακοποίησαν ὅσους μπόρεσαν. Φίλοι καί ἀφοσιωμένοι στόν Ἀθανάσιο χριστιανοί τόν φυγάδευσαν ἀπό τό ναό στήν ἔρημο, ὅπου πέρασε ἕξι χρόνια (356-362), μέ κινδύνους καί στερήσεις, ἀλλά καί μέ ἀξιοθαύμαστο ποιμαντικό καί συγγραφικό ἔργο.

Οἱ ἐλέγχοντες τήν κατάσταση ἐγκατέστησαν ἐπίσκοπο Ἀλεξανδρείας κάποιον Γεώργιο, τόν ὁποῖο ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος χαρακτηρίζει «*τέρας Καππαδόκιον, πονηρόν τό γένος, πονηρότερον τήν διάνοιαν*». Αὐτός καταδίωξε πολύ σκληρά τούς

ὀρθοδόξους. Σέ 20 μῆνες ἀναγκάσθηκε νά φύγει ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια καί ὅταν ζήτησε νά ἐπιστρέψει σκοτώθηκε ἀπό τό πλῆθος σέ κάποια στάση του. Στό μεταξύ πέθανε καί ὁ αὐτοκράτορας Κώνστας καί τό Φεβρουάριο τοῦ 362 ὁ Ἀθανάσιος ἐπανῆλθε ἀπό τήν ἔρημο στόν πατριαρχικό θρόνο.

Τέταρτη ἐξορία. Στόν αὐτοκρατορικό τώρα θρόνο εἶχε καθίσει ὁ Ἰουλιανός, πού ἀποκλήθηκε Παραβάτης. Ἐνῶ δέ ὁ Ἀθανάσιος μεριμνοῦσε μέ ὅλες τίς δυνάμεις γιά νά ἀποκαταστήσει τήν ἐκκλησιαστική τάξη καί μέ τή ζωή καί τό κήρυγμά του συντελοῦσε στό νά ἀσπάζονται τή χριστιανική πίστη πολλοί εἰδωλολάτρεις, τ' ἀντίθετα ἐπεδίωκε ὁ Ἰουλιανός. Ὄντας ὁ ἴδιος εἰδωλολάτρης, ἀγωνιζόταν νά ἐπαναφέρει τήν ἀρχαία πολυθεϊστική θρησκεία στό προσκήνιο. Γι' αὐτό καί ὅταν πληροφορήθηκε γιά τή δράση τοῦ Ἀθανασίου καί τ' ἀποτελέσματά της μεταξύ τῶν ἐθνικῶν (εἰδωλολατρῶν) καί εἰδικά ἐπειδή *«ἐτόλμυσεν ἑλληνίδας γυναῖκας τῶν ἐπισήμων βαπτίσαι»* (δηλαδή, τόλμυσε νά βαπτίστει χριστιανές κάποιες γυναῖκες πού ἀνήκαν στήν ἀνώτερη τάξη τῶν εἰδωλολατρῶν), ἔδωσε ἐντολή νά ἐξοριστεῖ καί πάλι ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια.

Φεύγοντας ἀπό τήν πόλη (Ὀκτώβριος 362) κι ἐνῶ ἀποχαιρετοῦσε τοὺς ὀρθοδόξους εἶδε πολλούς ἀπ' αὐτοὺς δακρυσμένους. Τοὺς παρηγόρησε μέ τήν παροιμιώδη φράση: *«Θαρρεῖτε· νεφύδριόν ἐστι καί θᾶπτον παρελεύσεται»* (ἔχετε θάρρος· συννεφάκι εἶναι καί γρήγορα θά περάσει). Ἐξόριστος καί πάλι

πῆγε στήν περιοχή τῆς Θηβαΐδας καί φιλοξενήθηκε ἀπό τούς ἐκεῖ ἀσκητές, μέχρι πού «πέρασε τό νεφύδριο» τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὁ ὁποῖος πέθανε τό ἐπόμενο ἔτος 363. Ὁ διάδοχός του Ἰοβιανός (363-364) ἐπέτρεψε στόν Ἀθανάσιο νά ἐπιστρέφει στήν Ἀλεξάνδρεια.

Πέμπτη ἐξορία. Καί πάλι λίγο κράτησε ἡ ἡρεμία στό θρόνο. Τόν Ἰοβιανό διαδέχτηκε ὁ Οὐαλεντιανός Α΄ (364-375), πού ὀνόμασε συνάρχοντά του στήν Ἀνατολή τόν ἀδελφό του Οὐάλεντα. Αὐτός ἦταν ὀπαδός τοῦ Ἀρείου καί ὁ Ἀθανάσιος ἀναγκάσθηκε γιά πέμπτη φορά νά πάρει τό δρόμο τῆς ἐξορίας, τόν Ὀκτώβριο τοῦ ἔτους 365. Αὐτή τή φορά, ὅπως ἀναφέρουν κάποιοι, κρυβόταν «ἐν πατρώῳ μνήματι». Ἀλλά μέσα σέ τέσσερις μῆνες, ἐπειδή ὁ Οὐάλης φοβήθηκε μήπως ἀπό τήν ἀγανάκτηση «στασιάσουν» οἱ ὀρθόδοξοι φίλοι τοῦ Ἀθανασίου, ἀνακάλεσε τήν ἀπόφασή του καί ὁ πατριάρχης ἐπανῆλθε στό θρόνο του. Ἐκτοτε καί μέχρι τό θάνατό του (2 Μαΐου 373) ἔμεινε χωρίς διωγμούς καί ἐπιτελοῦσε τό ἔργο του. Σημειώνεται πάντως ὅτι διετέλεσε πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἐπί 46,5 χρόνια, ἀπό τά ὁποῖα ὅμως βρισκόταν σέ ἐξορίες 16 χρόνια καί 2 μῆνες.

Οἱ πέντε ἐξορίες τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου: **Α΄** Ἰούλιος 335 - Νοέμβριος 337. **Β΄** Μάρτιος 340 - Ὀκτώβριος 346. **Γ΄** Φεβρουάριος 356 - Φεβρουάριος 362. **Δ΄** Ὀκτώβριος 362 - Σεπτέμβριος 363. - **Ε΄** Ὀκτώβριος 365 - Ἰανουάριος 366.

5. Συγγραφικό ἔργο

Ἦν κάποιος λάβει υπόψη ὅτι ὁ Μέγας Ἀθανάσιος εἶχε τόσες περιπέτειες, διωγμούς, ἐξορίες καί τλαιπωρίες, πραγματικά θαυμάζει γιά τό πότε εὔρισκε τό χρόνο, ἀλλά καί πῶς εὔρισκε τή δύναμη νά ποιμαίνει τό χριστεπώνυμο πλήρωμα καί ταυτόχρονα νά συγγράφει καί νά μᾶς ἔχει ἀφήσει ἕνα πλουσιώτατο ἔργο ἀπό πλευρᾶς ποσότητας ἀλλά καί ποιότητας. Σημαντικός παράγοντας –πλήν τοῦ θείου φωτισμοῦ– ὑπῆρξε γι' αὐτό ἡ μόρφωσή του, ἡ τέλεια γνώση τῶν Γραφῶν, ἡ κατοχή τῆς κλασικῆς λογοτεχνίας καί φιλοσοφίας καί ἡ ἱκανότητά του νά συζητᾶ καί νά διαπραγματεύεται δύσκολα θέματα. Παρόλο ὅτι δέν διασώθηκαν ὅλα τά ἔργα του καί ἀπό τά διασωθέντα μερικά συμπληρώθηκαν ἀπό μετεγενέστερους ἢ νοθεύτηκαν ἀπό αἰρετικούς ἢ καί ἀποδόθηκαν σ' αὐτόν χωρίς νά εἶναι γνήσια δικά του, ἐντούτοις ἡ ἀξία τοῦ συγγραφικοῦ του ἔργου εἶναι τεράστια καί ἀποφασιστική ὑπῆρξε ἡ συμβολή τους στήν κατοχύρωση τῆς ὀρθόδοξης Πίστεως καί τήν ἀπόκρουση τῶν αἰρετικῶν.

Ἀνάλογα μέ τό περιεχόμενό τους οἱ πατρολόγοι κατατάσσουν τά ἔργα τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου σέ πέντε ἐνότητες: Ἀπολογητικά ὑπέρ τοῦ Χριστιανισμοῦ - Ἀντιαιρετικά - Ἑρμηνευτικά - Ἀσκητικά καί Πρακτικά - Ἐπιστολές. Στή συνέχεια θά γίνεῖ λόγος γιά ὀρισμένα ἀπ' αὐτά:

Τήν πρώτη συγγραφική του ἐμφάνιση ἔκανε

νεότατος ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, προτοῦ ξεσπάσει ἡ ἀρειανική αἵρεση. Γι' αὐτό καί τό πρῶτο ἔργο στρέφεται *Κατά τῶν Ἑλλήνων**, θέλοντας ν' ἀποδείξει ὅτι ὁ πολυθεϊσμός εἶναι κενός περιεχομένου, στερεῖται ἠθικῆς καί πολλά στοιχεῖα του ἀλληλοσυγκρούονται, σέ ἀντίθεση μέ τό χριστιανικό μονοθεϊσμό.

Τό δεύτερο ἔργο του ἐπιγράφεται «*Λόγος περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου*». Σ' αὐτό συνοψίζει τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας γιά τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ἀρχίζει ἀπό τή δημιουργία τοῦ κόσμου «*ἐκ τοῦ μηδενός*», ἀναπτύσσει τά σχετικά μέ τήν πτώση τῶν πρωτοπλάστων, τή δυστυχία πού ἀκολούθησε ἐπειδή οἱ ἄνθρωποι ἀδιαφόρησαν γιά τά πνευματικά καί προσκολληθήκαν στά ὑλικά ἀγαθά, καθῶς καί τήν ἀπομάκρυνσί τους ἀπό τό Θεό. Αὐτό εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τόν ἀφανισμό τους μέ τό φυσικό καί τόν πνευματικό θάνατό τους. Ὁ Θεός ὁμως ἔλαβε πρόνοια γιά τόν ἄνθρωπο ἀποκαλύπτοντας τόν ἑαυτό του μέ τή βοήθεια τῶν κτισμάτων, τῆς παράδοσης τοῦ Νόμου καί τῆς ἀποστολῆς τῶν Προφητῶν. Κι ἐπειδή αὐτά δέν ἀποδείχτηκαν ἐπαρκή, ἐνανθρώπησε ὁ Ἰδιος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἐλαβε σῶμα πού μπορούσε νά πεθάνει γιά νά τό καταστήσει, μέ τήν ἀνάστασή του, ἀθάνατο. Νίκησε τοὺς δαίμονες κι ἐπανεφέρε τόν ἄνθρωπο στήν ἀλήθεια πού σώζει. «*Ἐνανθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν*», ὅπως γράφει. Μέ τό ἔργο του

ἐλέγχει «τὴν ἀπιστίαν τῶν Ἰουδαίων καὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων χλεύην».

Σημαντικό τμήμα τῆς συγγραφικῆς δράσης του ἀναφέρεται στὴν ἀρειανικὴ αἵρεση καὶ σέ θέματα σχετικὰ μ' αὐτήν. Μὲ τὰ ἔργα του ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ἀφενὸς ἀποκρούει μὲ ἐπιχειρήματα τίς ἀρειανικὲς κακοδοξίες καὶ ἐκθέτει τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία, ἀφετέρου ἀπολογεῖται γιὰ τίς κατηγορίες καὶ συκοφαντίες μὲ τίς ὁποῖες ἤθελαν νά τόν ἐξοντώσουν· καὶ ἐκθέτει τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἔριδα εἴτε σέ ἐπιστολές εἴτε σέ συνοδικές ἐγκυκλίους.

Ἀπὸ τὰ ἀντιαιρετικά μνημονεύουμε: «4 Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν», καθαρὰ θεωρητικὸ ἔργο. Ὑπερασπίζεται τὴ διδασκαλία τῆς Α' οἰκουμενικῆς συνόδου (325) ἐναντίον τῶν σοφιστειῶν τοῦ Ἀρείου, πού προσπαθοῦσε μὲ παρερμηνεῖες ἀγιογραφικῶν χωρίων νά στηρίξει τίς κακοδοξίες. Στό ἔργο αὐτό καταπολεμεῖ ἐπίσης καὶ κακοδοξίες τοῦ Σαβελλίου καὶ τοῦ Παύλου Σαμοσατέως.

«Ἀπολογητικός κατὰ τῶν Ἀρειανῶν», στὸν ὁποῖον μὲ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ ἐπιστολές ἀνασκευάζει τίς κατηγορίες πού τοῦ εἶχαν προσάψει καὶ εἶχαν συζητηθεῖ στὶς συνόδους Τύρου καὶ Σαρδικῆς.

«Ἀπολογία πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖον». Ἀνασκευάζει τίς πολιτικὲς σέ βάρος του κατηγορίες, μὲ τίς ὁποῖες οἱ ἐχθροὶ του ἤθελαν νά τόν καταστήσουν ὑπόπτο ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορα.

«Ἀπολογία περὶ τῆς φυγῆς αὐτοῦ» κατὰ τό

ἔτος 356, ὅταν φυγαδεύθηκε ἀπό τό ναό τοῦ ἁγίου Θεωνᾶ. Οἱ ἐχθροί του ἀρειανοί τόν κατηγοροῦσαν ὅτι ἔφυγε ἀπό δειλία. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ἀναιρεῖ τήν κατηγορία, ἀναφέροντας πλῆθος βιβλικῶν παραδειγμάτων «φυγῆς» πρό τῶν διωκτῶν. Ὑποστηρίζει ὅτι «εἰ τό φυγεῖν φαῦλον, πολλῶ χειρὸν τό διώκειν... παυέσθωσαν οἱ ἐπιβουλεύοντες καί παύσονται οἱ φεύγοντες εὐθύς».

Ἀπό τά ἔρμηνευτικά ἔργα τά περισσότερα ἔχουν ἀπωλεσθεῖ. Διασώθηκαν ἀποσπάσματα ἔρμηνείας τῶν Ψαλμῶν, ἀπό τά ὅποια φαίνεται ὅτι προτιμοῦσε τήν ἀλληγορική ἔρμηνεία, ἐνῶ στήν Ἐπιστολή του πρός τόν Μαρκελλῖνο ὑπογραμμίζει τή μεγάλη ἀξία τῶν Ψαλμῶν.

Στά ἀσκητικά καί πρακτικά ἔργα κατατάσσονται: «*Βίος καί πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου, συγγραφείς καί ἀποσταλεῖς πρός τοὺς ἐν τῇ ξένη μοναχοὺς*», πιθανότατα τῆς Δύσης. Ἔργο πού συνετέλεσε στό ν' αὐξηθεῖ ὁ θαυμασμός πρός τό μοναχικό βίο. Ἄλλο ἔργο:

Περί παρθενίας, ἥτοι περί ἀσκήσεως ἢ Λόγος σωτηρίας πρός τήν παρθένον. Ἐξαίρει τήν παρθενία καί ρυθμίζει τό βίο τῶν μοναζουσῶν.

Τέλος, ἀπό τίς Ἐπιστολές του διακρίνονται οἱ ἑορταστικές, πρός τό μοναχό Ἀμμούν, πρός τό Ρουφινιανό, πρός τό Σεραπίωνα, πρός τόν Ἐπίκτητο, πρός τόν Ἀδέλφιο, πρός τό Μάξιμο καί πρός τό Δρακόντιο.

6. Ἡ διδασκαλία τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου

Ἦναι σημαντικότερη ἢ συνεισφορά τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου στήν ἐρμηνεία ἢ τήν ἀκριβή διατύπωση ὄρων καί ἐκφράσεων πού ἀναφέρονται στό περιεχόμενο τοῦ δόγματος, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι ὁ 4ος αἰώνας κατά τόν ὁποῖο ἔζησε ὑπῆρξε περίοδος πού ἐμφανίσθηκαν μεγάλες αἱρέσεις καί προέκυψε ἡ ἀνάγκη κατοχύρωσης τῆς Πίστης καί διατύπωσης τῶν δογμάτων της. Ἀπό τό πλουσιώτατο ἔργο του μπορεῖ νά συντεθεῖ καί ἡ διδασκαλία του σέ κεφαλαιώδη θέματα ὅπως:

Ἡ Τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός εἶναι ἕνας ἀλλά μέ τρία πρόσωπα. Ὁ Πατέρας γέννησε τόν Υἱό ὄχι κατά τή θέληση ἀλλά κατά τή φύση. Ὁ Υἱός δέν εἶναι κτίσμα τοῦ Πατέρα ἀλλά εἰκόνα καί ὁμοίωση τοῦ Πατέρα (ὁ ἄνθρωπος ἀπλά εἶναι «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν»). Τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ καί εἶναι ἐπίσης Θεός, ἄναρχος ὅπως καί τ' ἄλλα δύο πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Τόσο ἡ θέληση ὅσο καί ἡ ἐνέργεια τῶν Τριῶν εἶναι ἐνιαία, ἀλλά ὅταν ἐκδηλώνεται ἡ ἐνέργειά τους, ἐκδηλώνεται ἰδιαίτερα ἀπό τά πρόσωπα.

Ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ. Ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά ὀδηγηθεῖ στή γνώση τοῦ Θεοῦ μέ τή βοήθεια τῶν πνευματικῶν του δυνάμεων, ἀφοῦ ὁ δρόμος γιά τό Θεό «ἐντός ἡμῶν ἐστι», στήν περίπτωση

πού ἀμελήσει καί δέν ἀκολουθήσει τήν ὁδὸ αὐτή, μπορεῖ νά γνωρίσει τόν Θεό καί μέσῳ τῶν ἔργων τῆς φύσης. Ἡ γνώση βέβαια αὐτή εἶναι ἀτελής, ἀφοῦ δέν φτάνει στήν οὐσία. Ἡ θεότητα ξεπερνᾷ τά ὅρια τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς.

i Ἡ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Μέ τόν ὄρο τοῦτο ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ἐννοεῖ τόσο τήν Ἁγία Γραφή ὅσο καί τήν Παράδοση τῶν Ἀποστόλων καί τῶν ἁγίων Πατέρων, τήν ὁποία δίδαξε ὁ Κύριος καί κήρυξαν οἱ διάδοχοί του. Σ' αὐτή τήν Παράδοση εἶναι θεμελιωμένη ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Ὅποιος ξεφεύγει ἀπό τήν Ἐκκλησιαστική Παράδοση χάνει τήν ιδιότητα τοῦ χριστιανοῦ. Τή δογματική διδασκαλία μόνον ἡ Ἐκκλησία ἔχει τό δικαίωμα καί τή δυνατότητα νά διατυπώνει.

i Ὁ ἄνθρωπος. Κατά τό Μέγα Ἀθανάσιο, ὁ ἄνθρωπος ἀποτελούμενος ἀπό σῶμα καί ψυχή πλάστηκε ἀπό τόν Θεό «κατ' εἰκόνα» του. Ὁ Λόγος εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδή ἡ ψυχή εἶναι «αὐτοκίνητη» ζεῖ καί μετά τό θάνατο τοῦ σώματος. Ἡ ἴδια δέν πεθαίνει ὅπως τό σῶμα, ὅταν ἀναχωρήσει ἀπ' αὐτό ἡ ψυχή. Ἡ ἀθανασία τῆς δέν ὀφείλεται στή φύση τῆς ἀλλά στό ὅτι ἔτσι τή θέλησε ὁ Θεός.

Ἐπειδή ἡ ψυχή εἶναι λογική καί ἀθάνατη μπορεῖ νά σκέπτεται καί νά κατανοεῖ τά θεῖα, γεγονός πού ἀποδεικνύει ὅτι στόν ἄνθρωπο ὑπάρχει ἓνα στοιχεῖο πού ξεπερνᾷ τά γήινα μέτρα. Τόσο ὁ

άνθρωπος όσο και τά άλλα όντα είναι «καλά λίαν», άφοϋ έτσι τά δημιούργησε ό Θεός. Τό κακό είναι «έπίνοια» τοϋ άνθρώπου και όφείλεται στό αϋτεξούσιό του και τήν κακή χρήση του. Οϋσία τής άμαρτίας είναι ή απομάκρυνση τοϋ άνθρώπου από τόν Θεό και ή προσκόλληση σέ πράγματα πού δέν είναι τοϋ Θεοϋ.

i *Η ένανθρώπηση τοϋ Λόγου.* Κεντρική ιδέα τής διδασκαλίας τοϋ Μεγάλου Άθανασίου είναι ότι ό Ίησους Χριστός «*υίοποίησεν ήμās τῶ Πατρί και έθεοποίησε τούς άνθρώπους, γενόμενος αϋτός άνθρωπος. Οϋκ άρα άνθρωπος ών ύστερον γέγονε Θεός, αλλά Θεός ών ύστερον γέγονεν άνθρωπος, ίνα μάλλον ήμās θεοποιήσῃ*» (Λόγος κατά Άρειανών 1,30). Τόν πεπτωκότα άνθρωπο μόνον ό Θεός, πού θά γινόταν μέ τρόπο φυσικό άνθρωπος, θά μπορούσε νά σώσει. Όχι άνθρωπος ή κάτι άλλο πού θά ήταν άνίκανος νά μεταδώσει εκείνο πού δέν τοϋ ανήκε. Τό κύριο σφάλμα τοϋ Άρείου ήταν ότι μέ τό νά δέχεται ότι ό Υίός ήταν κτίσμα πού ανυψώθηκε στή θεία τιμή και μέ τό νά λατρεύει έτσι ως θεό ένα κτίσμα, καταντούσε στή λατρεία τών δημιουργημάτων, δηλαδή στήν ειδωλολατρία τών έθνικων. Μαζί μέ τόν Πατέρα και τόν Υιό, δίδασκε ότι πρέπει νά συναριθμείται και νά συνδοξάζεται και τό Άγιον Πνεϋμα, άφοϋ «*τής αϋτής θεότητός έστι και τής αϋτής οϋσίας*». Τόσο πολύ ή Άγία Τριάδα είναι «*αδιαίρετος και ήνωμένη προς έαυτήν*», πού όταν λέμε Πατέρα έννοοϋμε και

Υιό καί Ἅγιον Πνεῦμα καί ἀντίστροφα, διότι «μία θεότης ἐστίν ἐν Τριάδι».

7. Οἱ δύο ἐτήσιες ἐορτές του

Τό ὀρθόδοξο ἐορτολόγιο ὑπάρχουν δύο ἐορτές πρὸς τιμὴν τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου: Στίς 2 Μαΐου καί στίς 18 Ἰανουαρίου.

Στίς 2 Μαΐου τό «Μηναιὸν» ἀναγράφει: «Μνήμη τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ λειψάνου τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρός ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου, πατριάρχου Ἀλεξανδρείας». Ὅμως εἶναι μαρτυρημένο καί γνωστό ὅτι στίς 2 Μαΐου ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ ὁ μέγας αὐτός ἅγιος. Σέ Κώδικα τῶν Καυσοκαλυβίων περιέχεται στίς 2 Μαΐου ἡ ἐξῆς ἀναφορά: «Τὴν σήμερον ἐστὶ ἡ κοίμησις τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κατὰ τινὰς διό καὶ σήμερον ἡ καθ' ἑαυτοῦ μνήμη δεῖ ἐκτελεῖσθαι καὶ οὐχὶ ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων, περὶ ἧς οὐδέ μικράν ἱστορικὴν σημείωσιν ἔχομεν...». Ἐντούτοις ὑπάρχει καὶ ἀντίθετη ἄποψη (Λαυριωτικὸς Κώδιξ) πού ὑποστηρίζει: «Δέχου σύν ἄλλοις οἷς ἔχεις σεβασμίαις, πόλις βασιλὶς, νεκρόν Ἀθανασίου». Πρέπει ὅμως νά ἐπισημανθεῖ ὅτι οὔτε στήν Ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ καί τοῦ Ὅρθρου τῆς 2ας Μαΐου, οὔτε στό σχετικὰ ἐκτενές Συναξάριο τοῦ «Μηναιίου», γίνεται λόγος ἢ ἡ παραμικρὴ νύξη γιὰ ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου του. Ἐπομένως θά ἦταν ὀρθότερο νά δεχθοῦμε ὅτι στίς 2 Μαΐου τιμᾶται ἡ μνήμη τῆς κοίμησις τοῦ Ἁγίου.

Στίς 18 Ἰανουαρίου ἄγεται ἡ μνήμη «τῶν ἐν ἁγίοις Πατέρων ἡμῶν Ἀθανασίου καί Κυρίλλου, πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας». Ὁ συνεορτασμός τήν ἴδια ἡμέρα τῶν δύο αὐτῶν μεγάλων πατριαρχῶν ἀποτελεῖ ἓνα ἁγιολογικό πρόβλημα. Εἶναι ἄγνωστο πότε καί γιατί καθιερώθηκε. Οἱ πιθανότητες πού ἀναφέρονται εἶναι οἱ ἑξῆς: Ὅτι στίς 18 Ἰανουαρίου χειροτονήθηκε ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας. Ὅτι τήν ἡμέρα αὐτή ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ, ὅπως ἀναφέρεται σέ ἀρχαῖο ἡμερολόγιο τῆς Νεαπόλεως. Τέλος, ὅτι καθορίστηκε ὁ συνεορτασμός τῶν δύο πατριαρχῶν κατ' ἀπομίμηση τοῦ συνεορτασμοῦ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν (30 Ἰανουαρίου). Οἱ ἐκδοχές ὁμως αὐτές εἶναι ἀστήρικτες καί τό θέμα παραμένει χωρίς πειστική ἀπάντηση.

8. Ἡ εἰκονογράφηση τοῦ Ἁγίου

συνήθης ἀπεικόνιση τοῦ μεγάλου πατριάρχη τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανασίου ἐμφανίζεται μέ δύο μορφές: Εἴτε μεταξύ τῶν μεγάλων ἱεραρχῶν Βασιλείου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καί ἄλλων στό ἐσωτερικό τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ Βήματος, στήν παράσταση τοῦ «μελισμοῦ», εἴτε σέ «κατ' ἐνώπιον» ἀπεικόνιση κυρίως σέ φορητές εἰκόνες.

Στήν πρώτη περίπτωση, ὅπως καί οἱ ἄλλοι ἱεράρχες, φέρει πλήρη λειτουργική ἀμφίεση (στιχάριο, ἐπιτραχήλιο, φελόνιο, πολυσταύριο, ὠμοφόριο, ἐπιγονάτιο καί ἐπιμάνικα). Εἶναι ἐλαφρῶς

στραμμένος προς τό κέντρο τῆς κόγχης, σέ στάση δεήσεως, μέ ἔλαφρά κάμψη τῆς κεφαλῆς. Στά χέρια του κρατάει εἰληπτάριο, στό ὅποιο ἀναγράφονται ἀποσπάσματα ἀπό λειτουργικές εὐχές, ὅπως: «ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς...», ἢ «ὁ τὰς κοινὰς ταύτας καί συμφώνους ἡμῖν χαρισάμενος...», ἢ «πάλιν καί πολλάκις σοί προσπίπτομεν...», κ.λπ.

Στίς «κατ' ἐνώπιον» (κατά μέτωπον) ἀπεικονίσεις του, παριστάνεται ὅπως περιγράφεται στό Συναξάριό του: «μετρίου ὕψους, μέ ἔλαφρῶς παχύ σῶμα. Εἶχε σκυφτούς ὤμους, χαρωπό πρόσωπο καί ὠραῖο χρῶμα, ἀλλά ἀρκετή φαλάκρα. Ἡ μύτη του ἦταν κυρτή, τά γένηια του ὄχι μακριά, ἀλλά πολύ πυκνά καί κάλυπταν τά μάγουλά του. Ἦταν μικρόσωμος, ὄχι πολύ λευκός, ἀλλ' εἶχε ἓνα πολύ ὠραῖο ὑπόξανθο χρῶμα». Ἐνῶ ὁμως ὑστεροῦσε, κατά κάποιο τρόπο, ἀπό πλευρᾶς σωματικῆς διάπλασης, ἐπιβαλλόταν μέ τό πνευματικό του ἀνάστημα.

9. Τό «Ἀθανασιανό» Σύμβολο τῆς Πίστεως*

¹ Ὅποιος θέλει νά σωθεῖ, εἶναι ἀνάγκη προπαντός νά φυλάσσει τήν ὀρθόδοξη πίστη, ² τήν ὁποία ἂν κάποιος δέν φυλάξει σῶα καί καθαρή, ὅπωςδήποτε χάνεται αἰώνια.

³ Καί ὀρθόδοξη πίστη εἶναι αὐτή: Τό νά λα-

τρεούμε ένα Θεό πού είναι Τριάδα και μία Τριάδα πού είναι Μονάδα, ⁴ χωρίς νά συγγέουμε τίς υποστάσεις, οὔτε νά διαιροῦμε τήν οὐσία. ⁵ Γιατί ἄλλη είναι ἡ ὑπόσταση τοῦ Πατέρα, ἄλλη τοῦ Υἱοῦ καί ἄλλη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· ⁶ ἀλλά τοῦ Πατέρα καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μία είναι ἡ θεότητα, ἴδια ἡ δόξα, συνάναρχη ἡ μεγαλειότητα. ⁷ Ὅτι είναι ὁ Πατέρας, αὐτό είναι καί ὁ Υἱός, αὐτό είναι καί τό Ἅγιο Πνεῦμα. ⁸ Ἄκτιστος είναι ὁ Πατέρας, ἄκτιστος ὁ Υἱός, ἄκτιστο καί τό Ἅγιο Πνεῦμα. ⁹ Ἀκατάληπτος είναι ὁ Πατέρας, ἀκατάληπτος ὁ Υἱός, ἀκατάληπτο καί τό Ἅγιο Πνεῦμα. ¹⁰ Αἰώνιος είναι ὁ Πατέρας, αἰώνιος ὁ Υἱός, αἰώνιο καί τό Ἅγιο Πνεῦμα· ¹¹ ὁμως δέν είναι τρεῖς αἰώνιοι, ἀλλά ἕνας αἰώνιος· ¹² ὅπως ἀκριβῶς δέν είναι τρεῖς ἄκτιστοι, οὔτε τρεῖς ἀκατάληπτοι, ἀλλά ἕνας ἄκτιστος καί ἕνας ἀκατάληπτος. ¹³ Ἐπίσης παντοκράτορας είναι ὁ Πατέρας, παντοκράτορας ὁ Υἱός, παντοκράτορας τό Ἅγιο Πνεῦμα· ¹⁴ ὁμως δέν είναι τρεῖς παντοκράτορες, ἀλλά ἕνας παντοκράτορας.

¹⁵ Ἐτσι, Θεός είναι ὁ Πατέρας, Θεός ὁ Υἱός, Θεός καί τό Ἅγιο Πνεῦμα· ¹⁶ ὁμως δέν είναι τρεῖς Θεοί, ἀλλ' ἕνας Θεός. ¹⁷ Ἐπίσης Κύριος είναι ὁ Πατέρας, Κύριος ὁ Υἱός, Κύριο καί τό Ἅγιο Πνεῦμα· ¹⁸ ὁμως δέν είναι τρεῖς Κύριοι, ἀλλ' είναι ἕνας Κύριος. ¹⁹ Διότι, ὅπως εἴμαστε ὑποχρεωμένοι ἀπό τή χριστιανική ἀλήθεια νά ὁμολογοῦμε ὅτι κάθε μία ὑπόσταση είναι κατά τρόπο μοναδικό Θεός καί Κύριος, ἔτσι ἐμποδιζόμαστε ἀπό τήν ὀρθόδοξη εὐσέβεια νά λέμε

ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς Θεοί ἢ Κύριοι. ²⁰ Ὁ Πατέρας δέν ἔγινε, οὔτε δημιουργήθηκε, οὔτε γεννήθηκε ἀπό κανένα. ²¹ Ὁ Υἱός δέν ἔγινε, οὔτε δημιουργήθηκε, ἀλλά γεννήθηκε ἀπό μόνο τόν Πατέρα. ²² Τό Ἅγιο Πνεῦμα δέν ἔγινε, οὔτε δημιουργήθηκε, οὔτε γεννήθηκε, ἀλλά ἐκπορεύτηκε ἀπό τόν Πατέρα. ²³ Ἔνας, λοιπόν, εἶναι ὁ Πατέρας, ὄχι τρεῖς Πατέρες· ἕνας εἶναι ὁ Υἱός, ὄχι τρεῖς Υἱοί· ἕνα εἶναι τό Ἅγιο Πνεῦμα, ὄχι τρία Ἅγια Πνεύματα. ²⁴ Καί σ' αὐτήν τήν Τριάδα κανένα δέν εἶναι πρῶτο ἢ δεύτερο, οὔτε μεγαλύτερο καί μικρότερο· οἱ τρεῖς ὅμως ὑποστάσεις εἶναι μεταξύ τους αἰώνιες (χωρίς ἀρχή) καί ἴσες. ²⁵ Ἐπομένως, ὅπως εἰπώθηκε, σέ ὅλα λατρεύεται καί Τριάδα στή μονάδα καί μονάδα στήν Τριάδα. ²⁶ Αὐτός λοιπόν πού θέλει νά σωθεῖ, ἔτσι πρέπει νά πιστεύει γιά τήν Ἁγία Τριάδα.

²⁷ Ἐντούτοις, ἀναγκαῖο γιά τήν αἰώνια σωτηρία του εἶναι νά πιστεύει τό ὀρθό καί γιά τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. ²⁸ Πίστη λοιπόν ὀρθή εἶναι τό νά πιστεύουμε καί νά ὁμολογοῦμε ὅτι ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός εἶναι Υἱός τοῦ Θεοῦ, καί Θεός καί ἄνθρωπος. ²⁹ Εἶναι Θεός, ἀφοῦ γεννήθηκε πρό τῶν αἰώνων ἀπό τήν οὐσία τοῦ Πατέρα καί εἶναι ἄνθρωπος, ἀφοῦ γεννήθηκε μέσα στό χρόνο ἀπό τήν οὐσία τῆς μητέρας. ³⁰ Τέλειος Θεός καί τέλειος ἄνθρωπος πού ὑπῆρξε μέ ψυχή λογική καί ἀνθρώπινο σῶμα. ³¹ Εἶναι ἴσος μέ τόν Πατέρα κατά τή θεότητα, μικρότερος ἀπό τόν Πατέρα κατά τήν ἀνθρωπότητα. ³² Ὁ ὁποῖος, παρό-

λο πού εἶναι Θεός καί ἄνθρωπος, ἐντούτοις δέν εἶναι δύο, ἀλλ' ἓνας Χριστός. ³³ Καί εἶναι ἓνας ὄχι διότι μετατράπηκε ἡ θεότητα σέ ἄνθρωπο, ἀλλ' ἐπειδή προσέλαβε τήν ἀνθρωπότητα σέ θεότητα. ³⁴ Ἐνας βέβαια, ὄχι ἐπειδή ἔγινε σύγχυση τῶν φύσεων, ἀλλά ἔνωση τῶν ὑποστάσεων.

³⁵ Διότι, ὅπως ἡ λογική ψυχή καί τό σῶμα εἶναι ἓνας ἄνθρωπος, ἔτσι καί ὁ Θεός καί ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνας Χριστός, ³⁶ πού ἔπαθε γιά τή σωτηρία μας καί κατέβηκε στόν ἅδη καί τήν τρίτη ἡμέρα ἀναστήθηκε ἀπό τοὺς νεκρούς, ³⁷ καί ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς καί κάθεται στά δεξιά τοῦ Θεοῦ καί Πατέρα πού εἶναι παντοκράτορας· ἀπ' ὅπου θά ἔλθει γιά νά κρίνει ζωντανούς καί νεκρούς, ³⁸ μέ τήν παρουσία τοῦ ὁποίου ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θά ἀναστηθοῦν μέ τά σώματά τους, γιά ν' ἀπολογηθοῦν γιά τά ἔργα τους· ³⁹ καί ὅσοι μέν ἔκαναν ἀγαθὰ ἔργα θά πορευθοῦν στήν αἰώνια ζωή, ὅσοι δέ ἁμαρτωλά στό αἰώνιο πῦρ.

⁴⁰ Αὐτή εἶναι ἡ καθολική (δηλαδή ὀρθόδοξη) πίστη, τήν ὁποία ὅποιος δέν ἀποδεχτεῖ μέ βεβαιότητα καί ἐμπιστοσύνη δέν θά μπορέσει νά σωθεῖ.

10. Λαϊκές παραδόσεις για τό Μέγα Άθανάσιο

Ἡ «Ἀν-Θανάσις» εἶναι ιδιαίτερα ἀγαπητός μεταξύ τῶν Ἑλλήνων χριστιανῶν. Στά χωριά καί τίς πόλεις, ὅπου ὑπάρχουν ἐνοριακοί ναοί, ἡ «χειμωνιάτικη» γιορτή του (18 Ἰανουαρίου) τελεῖται σ' αὐτούς, ὅποτε γιορτάζουν οἱ Θανάσιδες, οἱ Θάνοι κι οἱ Ἀθανασίες. Γιά τή «μαγιάτικη» ὅμως γιορτή (2 Μαΐου) προτιμοῦνται τά ξωκλήσια ἢ οἱ νεκροταφειακοί ναοί του. Ὁ λαός χρησιμοποίησε τήν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματός του (Ἀθανάσιος-ἀθανασία) καί ἀφιέρωσε ἀρκετούς κοιμητηριακοὺς ναοὺς στή μνήμη του, γιά νά ξορκίσει τό θάνατο. Συνηθισμένη εἶναι καί ἡ ἔκφραση σέ ἀρκετές περιοχές τῆς Ἑλλάδος: «Εἶναι γιά τόν Ἀν-Θανάση», δηλαδή εἶναι ἐτοιμοθάνατος.

Στήν παρετυμολογία τοῦ ὀνόματός του ὀφείλονται μερικά νεκρικά ἔθιμα ἢ πράξεις μακροβιότητας τοῦ λαοῦ. Στήν Ἀνατολική Θράκη, γιά παράδειγμα, τή μέρα τῆς γιορτῆς του, τόν Ἰανουάριο, ἔσφαζαν ἕνα πετεινό «γιά τήν ὑγεία» τους, ἐνῶ στό «μαγιάτικο» πανηγύρι του σέ πολλά μέρη στοὺς κοιμητηριακοὺς του ναοὺς τελεῖται ἡ θεία Λειτουργία καί μοιράζονται κόλλυβα (συνδυασμός τῆς μνήμης του μέ τή μνήμη τῶν νεκρῶν). Ἄλλοῦ ὁ γιορτασμός του πραγματοποιεῖται στό πνεῦμα τῆς Πρωτομαγιάς, μέ ἔξοδο τῶν χριστιανῶν στήν ἐξοχή. Ἐκτός ὅμως ἀπό τή

βλάστηση προσέχουν καί ἄλλα στοιχεῖα τῆς φύσης καί μάλιστα τά προσφωνοῦν, ὅπως τά ποτάμια στή Δυτική Μακεδονία, ἢ τή θάλασσα στά Ἐπτάνησα. Πλήν τοῦ τό ὅτι λειτουργοῦνται αὐτή τή μέρα τά ξωκλήσια, οἱ χριστιανοί τά στολίζουν μέ λουλούδια, ἐνῶ ἐπιστρέφοντας στά σπίτια τους κρεμοῦν καί τό «μάη».

Στό νησί τῆς Σύμης γίνεται τό ἔθιμο τοῦ «*Κουκουμά*». Τήν παραμονή τῆς 2ας Μαΐου συγκεντρώνονται 25 κοπέλες, πηγαίνουν καί παίρνουν ἀπό 7 στέρνες ἀμίλητο νερό στό «κουκουμάρι» (δοχεῖο), ἐπιστρέφοντας δέ στό σπίτι ρίχνουν μέσα τά δαχτυλίδια τους, γιά νά μαντέψουν τήν ἄλλη μέρα τ' ὄνομα τοῦ γαμπροῦ. Φτιάχνουν ἀποβραδὶς πίτα γιά νά φαγωθεῖ τήν ἐπομένη. Μετά τή θεία Λειτουργία μαζεύονται ὅλες στό μεγαλύτερο σπίτι μέ τή συνοδεία ὀργάνων. Λένε μάλιστα καί διάφορα δίστιχα ὅπως:

– *Ἀν-Θανάση, ἀφέντη μας, ἔλα στη γειτονιά μας, γιά νά μᾶς δώκεις τήν εὐχή καί τοὺς καλοὺς γαμπροὺς μας.*

– *Ἀν-Θανάση, ἀφέντη μου, μαρμαροθεμελιώτη, κοντά σου ἀγάπην ἔκαμα κι ἔρχομαι καί θωροῶ τη.*

Ἀφοῦ φᾶνε ὅλες μαζί, ἓνα κοριτσάκι πού ζοῦν καί οἱ δύο γονεῖς του, βγάζοντας ἓνα ἓνα τά δαχτυλίδια ἀπό τό «κουκουμάρι» λέει ἓνα ὄνομα Ἁγίου: Ἀν-Θανάσης, Ἀν-Γιώργης, Ἀν-Βασίλης κλπ. Τό ὄνομα πού λέει ὑποτίθεται ὅτι θά ἔναι τό βαπτιστικό τοῦ μελλοντικοῦ συζύγου κάθε κοπέλας...

Αὐτός εἶναι ὁ Μέγας Ἀθανάσιος. Ἀνίκη-
στis πολὺ μεγάλες μορφές τῆς Ἐκκλησίας μας.
Ἀναδείχθηκε «ἀληθὴς στῦλος» της, διότι ὑπῆρξε
μιὰ προσωπικότητα μέ ἀδαμάντινο χαρακτί-
ρα, μέ κύρος, μέ γνήσια ὀρθόδοξο φρόνημα, μέ
ἀνυποχώρητη ἀγωνιστικότητα. Περιφρόνησε κιν-
δύνους καί τλαιπωρίες, συνετέλεσε στήν ἐπι-
κράτηση τῆς ὀρθῆς Πίστης, ὑπῆρξε ἐνάρετος καί
εὐσεβής. Δίκαια λοιπόν ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ
τόν τοποθέτησε πλησίον τῶν ἀποστόλων, τῶν
εὐαγγελιστῶν καί τῶν μεγάλων ἀγίων, οἱ δέ πιστοί
τοῦ ἀποδίδουν μεγάλες τιμές καί ἐπικαλοῦνται τή
βοήθειά του.